

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEMEDEKİ BOŞANMIŞ VE TAM AİLEYE SAHİP ÖĞRENCİLERİN OKUL BAŞARILARI VE OKULDA KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLERİN İNCELENMESİ*

Cesur ALTUNBULAK** & Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN***

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin, okul başarıları ve problemlerinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini, Kayseri şehir merkezindeki 16 farklı ilköğretim okuluna devam eden, 217'si tam aileye, 214'ü boşanmış aileye sahip, 6., 7. ve 8. sınıflara devam eden toplam 431 öğrenci (221'i kız, 210'u erkek) oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak, öğrencilerin ağırlıklı not ortalamaları ve demografik özelliklerini öğrenmek için "Kişisel Bilgi Formu", problem durumlarını tespit etmek için "Problem Tarama Envanteri" kullanılmıştır. Verilerin analizinde, bağımsız gruplar için t testi, tek yönlü varyans analizi, ki-kare testi kullanılmış, anlamlılık değeri için $p < .05$ kabul edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin okul başarılarının, aile yapısına (tam-boşanmış aile), sınıf düzeyine, boşanmadan sonra birlikte kaldığı ebeveynin yeni bir evlilik yapma durumuna, yanında kalmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı ancak, öğrencilerin okul başarılarının, boşanmadan sonra anne ya da babasından kiminle kaldığı, cinsiyetleri ve boşanmadan sonra geçen süre değişkenine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca, boşanmış aileye sahip öğrencilerin, tam aileye sahip öğrencilere göre özellikle içedönük-kişilikle ilgili daha fazla problem yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, İlköğretim, Okul Başarısı, Öğrenci Problemleri.

Investigation of School Success and Problems of Primary Education Second Stage Students with Divorced and Intact Families

Abstract

The purpose of this study was to investigate the school success and problems of primary education second stage students with divorced and intact families. Our sample was consisted of 431 (220 female and 211 male) students attending 6th, 7th, 8th, grade among 16 primary schools in Kayseri city center. In this sample, 214 students had divorced families and 217 students had intact families. In order to collect data for the research; "Personal Information Form" was used to determine grade point average and sosyodemographic traits of the students; "Problem Check List" was used to determine the problem situations of the students. To analysis data, t test for independent samples, one way Anova, Chi-Square are used. The significance level was accepted as $p < .05$ in this study. The results indicate that there were significant differences in school success with respect to family structure (divorced-intact family), grade level, custodial parent's remarriage, frequency of contact with noncustodial parent. However, there were no significant effect of gender of the student, which parent the student stays after the divorce and duration elapsed after the divorce on the student's school success. The results also indicate that the students from divorced families implied higher number of problem situations than the students from intact families especially for internalization problems.

Keywords: Divorce, Primary Education, School Success, Student's Problems.

* Bu araştırma, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yapılan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Aile Mahkemesi, cesurmail@hotmail.com

*** Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, iaydogan124@gmail.com

Giriş

İnsanoğlunun dünyaya gözünü açtığı anda kendisini içinde bulduğu ve ilişkiye geçtiği ilk toplumsal birim ailedir. İnsanlar, bu birim içerisinde yaşamlarını başlatır ve sürdürürler (Özden, 2010:40). Farklı iki cinsiyetteki insanın, tek başına yeterlilik duygusunu aşmak için oluşturduğu tarihin en eski kurumu olan aile; çocuk açısından, sosyal yaşama hazırlıkların yapıldığı bir ortam, yetişkinler açısından ise yaşamdaki şiddetli gerilim ve sıkıntılara karşı mutluluğun hâkim olduğu, dayanışmanın en iyi elde edildiği yer, anlamlarını ifade etmektedir (Budak, 1990:195; Karataş, 2001:90).

Ailenin yerine getirdiği ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel ve psikolojik fonksiyonlar, onu toplumsal yapının vazgeçilmezi yapmaktadır. Sağlıklı bir toplum, sağlıklı ailelerden oluşmuş bir toplumdur. Aile kurumunda yaygın olarak ortaya çıkan yapısal ve işlevsel bozukluklar, dengesizlikler, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına da bozukluklar ve dengesizlikler olarak yansımaktadır (Biçer, 2009:10). Yaşanılmakta olan yirmi birinci yüzyılda hızı artan ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler, toplumların tamamını farklı oranlarda etkisi altına almaktadır. Modernleşmenin şekillendirdiği sanayileşme ve kentleşme, hızlı değişim ve dönüşümü yapılandırmaktadır. Tüm yapı unsurları ile etkileşim halinde olan aile, kendini bu değişim ve dönüşümler içinde bulmaktadır. Yaşanılanlara bağlı olarak, toplumun temel birimi olan ailenin yapı ve işlevinde büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Şentürk, 2006:1). Bunlardan en önemlisi toplumun çekirdeği kabul edilen ailenin, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve kültürel olarak zayıflaması sonucu artan boşanma oranları olmuştur (Bahar, 2009:147).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki bulunmaktadır. Asya ve Latin Amerika gibi düşük gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde boşanma oranları da düşük iken, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde, boşanma oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, Mısır, Libya, Tunus, Irak ve Ürdün gibi ülkelerde gelişmişlik düzeylerinin aksine boşanma oranları yüksek iken, İtalya gibi gelişmişlik düzeyi yüksek ülkede boşanma oranları düşüktür. İtalya'da boşanma oranının ülkede hakim olan boşanmayı yasaklayan Katolik inancın hakim olmasının etkili olduğu söylenebilir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1996:12).

Amerika'da evliliklerin yarısı boşanma ile bitmekte ve her yıl milyonlarca çocuk tek ebeveynli aile yapısında yaşamaya başlamaktadır. 1970'te çocukların %12'si tek ebeveynli aile yapısında yaşarken bu oran 2000'li yıllara gelindiğinde %30'a çıkmıştır (Lee; Kushner ve Cho, 2007:149). Amerika sağlık merkezi verilerine göre, Amerika'da yaklaşık her iki evliliğin birisi boşanma ile sonlanmakta, boşanmadan sonra evlenen her iki bireyden birisi tekrar boşanmaktadır. Bu evliliklerin çoğunda da çocuk bulunmaktadır. (Winkle, 2010:1). İstatistiki olarak boşanma oranlarını açıklamak için "kaba boşanma hızı" terimi kullanılmaktadır. Kaba boşanma hızı, belli bir yıl içinde her 1000 nüfusun başına düşen boşanma sayısıdır (Bahar, 2009:157). Bazı Avrupa ülkelerindeki kaba boşanma hızı Tablo1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Bazı Avrupa ülkelerinde kaba boşanma hızı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Avrupa Birliği (27 Ülke)</i>	1,9	2,0	2,0	2,1	*	2,1	*	*
<i>Almanya</i>	2,5	2,6	2,6	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3
<i>Avusturya</i>	2,5	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	2,4	2,2
<i>Belçika</i>	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8	2,8	3,3	3,0
<i>Danimarka</i>	2,8	2,9	2,9	2,8	2,6	2,6	2,7	2,7
<i>Finlandiya</i>	2,6	2,6	2,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5
<i>Fransa</i>	1,9	2,1	2,2	2,5	2,2	2,1	2,1	*
<i>Hollanda</i>	2,1	1,9	1,9	2,0	1,9	2,0	2,0	1,9
<i>İngiltere</i>	2,7	2,8	2,8	2,6	2,4	2,4	2,2	*
<i>İspanya</i>	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	*
<i>İtalya</i>	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
<i>İsviçre</i>	2,2	2,3	2,4	2,9	2,5	2,6	2,6	2,5
<i>Litvanya</i>	3,0	3,1	3,2	3,3	2,3	3,4	3,1	2,8
<i>Portekiz</i>	2,7	2,2	2,2	2,2	2,3	2,4	*	2,5
<i>Türkiye</i>	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6
<i>Yunanistan</i>	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	*

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

*=Belirtilmemiş

Tablo 1 incelendiğinde, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi ülkeler hariç diğer Avrupa ülkelerindeki ve Avrupa Birliği üye ülkelerindeki kaba boşanma hızı ortalamasının, Türkiye'deki kaba boşanma hızından yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki boşanma sayısı, Avrupa'ya kıyasla az olmakla birlikte, boşanmanın hızlı bir şekilde artmaya devam ettiği, boşanmaların %44'ünün ilk 5 sene içinde gerçekleştiği, boşanan ailelerin de %56'sının çocuklu aile olduğu, boşanmanın Türkiye'de ciddi bir toplumsal olay haline geldiği belirtilmelidir (Türkarlan, 2007:101). Sosyo-ekonomik ve kültürel düzey, evlilik rolleri, kadının çalışma yaşamına katılması, eşler arası iletişim, evlilikten beklentiler gibi boyutlarda ortaya çıkan değişikliklerin, boşanmaların artmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Bilir ve Dabanlı, 1981:193-206)

Türkiye’de 1930 – 1995 tarihleri arasındaki kaba boşanma hızı Çiftçi (2009) ve TÜİK (2010) tarafından Tablo 2’deki gibi şöyle belirtilmiştir:

Tablo 2

Türkiye’de çeşitli yıllardaki kaba boşanma hızı

<i>Yıl</i>	<i>1930</i>	<i>1940</i>	<i>1950</i>	<i>1960</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>1995</i>
<i>Boşanma Hızı</i>	0,15	0,23	0,38	0,40	0,27	0,36	0,46	0,47

Tablo 2 incelendiğinde, 1930-1995 yılları arasındaki süreç içinde Türkiye’de kaba boşanma hızının, genel olarak çok ani bir yükselme olmamakla birlikte bir artış eğiliminde olduğu, 65 sene içinde, Türkiye’deki kaba boşanma hızının 0.15’ten, 0.47’ye yükseldiği görülmektedir. Türkiye’de son 15 senede meydana gelen hızlı toplumsal değişim ve dönüşümün, 1996-2010 yılları arasındaki boşanma ve evlenme oranlarına nasıl yansıdığı Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3

1996-2010 yılları arası Türkiye’deki evlenme-boşanma istatistikleri

<i>Yıl</i>	<i>Evlenme Sayısı</i>	<i>Kaba Evlenme Hızı</i>	<i>Boşanma Sayısı</i>	<i>Kaba Boşanma Hızı</i>
<i>1996</i>	486 734	7.74	29 552	0.47
<i>1997</i>	518 856	8.10	32 717	0.51
<i>1998</i>	485 035	7.44	32 167	0.49
<i>1999</i>	475 613	7.17	31 540	0.48
<i>2000</i>	461 417	6.84	34 862	0.52
<i>2001</i>	453 213	6,63	50 402	0.74
<i>2002</i>	447 820	6.46	51 096	0.74
<i>2003</i>	565 468	8,08	92 637	1,32
<i>2004</i>	615 357	8,65	91 022	1,28
<i>2005</i>	641 241	8,90	95 895	1,33
<i>2006</i>	636 121	8,72	93 489	1,28
<i>2007</i>	638 311	9,09	94 219	1,34
<i>2008</i>	641 793	9,03	99 663	1,40
<i>2009</i>	591 742	8,23	114 162	1,59
<i>2010</i>	582 715	7,98	115 568	1,62

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>; Tük, 2006:25-26

Tablo 2 ve Tablo 3 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de 1930-1995 yılları arasındaki boşanma hızındaki artışın (yaklaşık 3 kat), son 10 senede de gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 1’e bakıldığında, son 10 senedeki, Avrupa ülkelerindeki boşanma hızı yatay bir seyir izlerken, Türkiye’deki boşanma hızının aynı süre içinde yaklaşık 3 kat artması dikkat çekmektedir. Özellikle, Türkiye’de meydana gelen 2001 ekonomik krizin ardından, 2000 senesinde 0,52 olan kaba boşanma hızının 2002 senesinde, iki katından fazla (1,38) artış göstermesi, ailenin devamında, ülkedeki genel ekonomik durumun, aile yapısını belirgin bir şekilde etkilediği düşünülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de 2003 yılından itibaren Aile Mahkemelerinin kurulmasının ve anlaşmalı boşanmaların sayısının artmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Son 10 senedeki, evlilik hızına bakıldığında, evlenme hızında belirgin, dikkat çeken bir değişimin olmadığı görülmektedir. Boşanma olaylarındaki çocuk sayısının yıllara göre değişimi Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4
Çocuk sayısına göre boşanma durumu

Yıl	Boşanma Sayısı	Çocuk Sayısı									
		0	%	1	%	2	%	3	%	4+	%
1940	4027	2380	59	841	21	502	12	208	5	96	2
1950	7873	4884	62	1662	21	809	10	322	4	196	2
1960	11072	6203	56	2595	23	1361	12	596	5	317	3
1970	9568	5236	55	1968	21	1148	12	630	7	586	6
1980	15901	7271	46	3735	23	2384	15	1270	8	1241	8
1990	25712	11207	44	5859	23	4505	18	2199	9	1942	8
2000	34862	15286	44	8764	25	6488	19	2526	7	1798	5
2001	50402	20398	40	12715	25	10454	21	4100	8	2735	5
2002	51096	22372	44	12127	24	9944	19	4123	8	2530	5
2003	50108	21805	44	11695	23	9764	19	3912	8	2932	6

Kaynak: Tüik, 2006:31

Tablo 4 incelendiğinde, 1940 yılından 1980 yılına gelindiğinde, boşanan ailelerden çocuksuz olanların oranının %59’lardan %46’lara düşmüştür. 1980 senesine kadar çocuğun varlığının, boşanmayı engellemede daha belirgin bir etken olduğu, takip eden süreçte, bu oranın %44’lerde kaldığı görülmektedir. Türkiye’deki boşanmaların %56’sı, çocuklu ailelerde meydana gelmektedir. 2003 yılı için boşanan ailelerin yak-

laşık %44'ünün çocuksuz, %23'ünün tek çocuklu, %19'unun iki, %8'inin üç, %6'sının da 4 ve üzeri çocuklu aileler olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4'e göre, Türkiye'de, boşanma başına düşen çocuk sayısı (4+ çocuk sahibi olan ailelerin çocuk sayısı 4 kabul edildiğinde) 1940 yılında, boşanma başına düşen çocuk sayısı 0,71 iken, bu oran 2000-2001-2002 ve 2003 yılları için sırasıyla, 1,05- 1,13 – 1,07 ve 1,09 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlendirmeye göre, 2010 yılı içinde, Türkiye'de 115 568 ailenin boşandığı dikkate alındığında, geçen sene yaklaşık 125 000 çocuğun ailesinde boşanma olayını yaşadığı belirtilmelidir. Türkiye'de özellikle 2000 yılından sonra hızlı bir şekilde artan boşanma oranları, araştırmacıları, boşanma ve boşanmanın aile bireylerine etkileri üzerine daha fazla araştırmaya yapmaya sevk etmiştir.

Boşanma, hukuki, psikolojik ve sosyal yönleri olan bir süreç olup, evlilik birliğinin; tarafların karı-koca olarak bağları kalmaksızın, varsa ortak çocuklarının hakları saklı kalmak üzere, yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenebilmesine olanak veren hukuki bir işlemdir (Akt:Arifoğlu, 2006: 1). Sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alındığında ise, boşanma, çocuğun gelişiminde en önemli faktör olan tam aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır. Boşanma, eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış veya kurtuluş gibi görünse de, gerçekte büyük umut ve beklentilerle kurulmuş olan evliliğin ve aile sisteminin yıkımı demektir. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda dahi boşanmayla, sorunlar eşler açısından tam olarak bitmeyebilmekte, boşanma eşleri psiko-sosyal, ekonomik yönden sarsabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı genel olarak boşanma, evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş, yani yeni bir bekarlık dönemi olarak değerlendirilmemelidir (Yörükoğlu, 2003). Gerek eşler gerekse çocuklar açısından boşanma, ailenin, ekonomik birim olma, çocuğu eğitime ve sosyalleştirme, psikolojik destek ve doyum sağlama gibi fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyerek, kurum olarak aileyi ve onun içinde olduğu toplumu riske sokmaktadır (Şentürk, 2008:15). Boşanma, olumsuz sonuçlarını, taraf olmasalar da en çok çocuklar üzerinde doğurmaktadır. Neticede, boşanma çocuğu sadece hukuki yönden etkilememekte, çocuğun hayatında bir takım psikolojik ve sosyolojik sonuçlar doğurmakta ve bazen de tamiri mümkün olmayan etkiler bırakmaktadır (Pişken-Arabacı, 2008:2).

Amato (2000), boşanmanın çocuklar üzerine etkisini, boşanma-stres-uyum modeli ile açıklamaktadır. Amato'ya (2000) göre, boşanma çocuğun hayatında kesin bir çizgi olmayıp, eşlerin birlikte yaşamaya başladıkları andan hukuki olarak boşanmalarından sonra da devam eden bir süreçtir. Her boşanma, kendine özgü karmaşık bir olay olduğundan, boşanmanın çocuğu nasıl etkileyeceği hakkında genellemeler yapmak zordur. Boşanma her çocuğa aynı şekilde etkilememektedir. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, sosyal çevreden algıladığı sosyal destek, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, boşanma öncesinde ve sonrasında anne ve baba arasındaki ilişkinin niteliği ve çatışma

düzeyi, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyni ile psikolojik uyumu ve ebeveynlik yeteneği, boşanmadan sonra birlikte kaldığı ebeveyninin yeni bir evlilik yapıp yapmadığı, boşanmadan sonra geçen süre, ekonomik güçlükler, boşanmanın toplumda algılanış biçimi ve sosyal etiketlenmeye sebep olup olmadığı, boşanmanın çocuğu ne şekilde etkiyeceğini belirleyen faktörlerdendir (Şirvanlı-Özen, 2005:144; Lansford, 2009:149; Arifoğlu, 2006:11-13; Xu, Zhang ve Xia, 2007:100; Jeynes,2000:132). Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerine yapılan meta analiz çalışmalarına (Amato ve Keith, 1991; Amato, 2001; Reifman, Villa ve Amons,2001) bakıldığında, boşanmanın çocukların psikolojik ve sosyal uyum düzeyleri ile okul başarılarını olumsuz etkilediği görülmektedir.

Çocuklar, günlük etkili ve aktif yaşam sürelerinin büyük bir bölümünü okullarda geçirmektedirler. Bu nedenle okullar çocuklar için doğal bir destek ve koruma kurumlarıdır. Okullar, birincil koruma ile riskli öğrencilerin belirlenerek desteklenmesi ve çocukların erken teşhis edilerek sevklerinin sağlanması için de uygun ortamlardır. Bu nedenle, son 20 yıldır boşanma oranlarının yüksek olduğu Amerika ve Avrupa'daki yayınlarda, koruyucu ve önleyici programların sayısındaki artış dikkat çekmektedir (Arifoğlu, 2006:4-6).

Eğitim, çocuğun uzun vadedeki yaşam kalitesini belirlemektedir (Potter, 2010:934). Çocukların boşanmadan ne düzeyde etkilendiklerinin en iyi göstergesi okul performanslarıdır. Düşük okul başarıları, çocuklara düşük özgüven ile yüksek kaygı ve depresyonun işaretidir. Çocukların psikolojik iyi olma durumları ile okul başarıları arasında doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Bu nedenle, okul başarıları tek başına çocukların boşanmadan olumsuz etkilenme düzeylerini belirlemede moderatör olarak en başta yer almaktadır(Xu, Zhang ve Xia, 2007:101). Okula bağlılık ve okuldaki uyum düzeyleri her aile yapısında, ailenin çocuğun eğitime katılımından daha etkili olmaktadır. Özellikle boşanmış aileye sahip çocukların okuldaki uyum düzeyleri, doğrudan doğruya çocuğun okul başarılarını arttırmaktadır (Rodgers ve Rose, 2001:47).

Hızlı toplumsal değişim ile birlikte, ailelerin gereksinimlerini karşılayabilecek ve toplumun her kesimine kolayca ulaşabilecek farklı eğitim programları geliştirilmesine ve bu programların işlerlik kazanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Ermiş, 2008:114). Türkiye'de boşanmış aile çocuklarının, benlik saygısı, uyum, depresyon, anksiyete ve davranış sorunları ile ilgili çalışmaların az sayıda da olsa yapıldığı, ancak çocukların algıladıkları problemler ve akademik başarıları konusunda yeterince çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye'de de boşanma oranlarının Amerika ve Avrupa'daki oranlara ulaşmasını beklemeden, öncelikle ve önemle boşanmış aile çocukları başta olmak üzere ebeveynlerine de çocukları boşanmanın olumsuz sonuçlarından koruyucu ve önleyici okul temelli programların hazırlanması ve uygulanması uygun olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ile problemlerinin aile yapısına göre farklılaşma durumunun incelenmesidir. Bu amaç sayesinde, giderek sayıları artmakta olan boşanmış aile çocukları ve ebeveynleri için eğitim sistemi içinde hazırlanacak koruyucu ve önleyici tedbirler kapsamındaki programlar için veriler elde edilecektir.

Araştırmada bu amaca yönelik olarak aşağıda verilen problem cümlesine yanıt aranmıştır: İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin okul başarıları (ağırlıklı not ortalamaları) ve okulda karşılaştıkları problemleri, ailelerinin boşanmış veya tam aile durumuna göre nasıl değişmektedir?

Araştırmanın alt amaçları ise şöyledir:

- a) Öğrencilerin okul başarıları, sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine açısından, aile yapısı (tam veya boşanmış aile) değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- b) Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarıları;
  - Boşanmadan sonra anne ya da babasından hangisi ile kaldığı,
  - Üvey ebeveyne sahip olma,
  - Boşanmadan sonra geçen süre,
  - Birlikte kalmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı, değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
- c) Öğrencilerin problemleri, aile yapısına (tam veya boşanmış aile) göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmada, ilköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının ve problemleri arasında çeşitli bağımsız değişkenler bakımından anlamlı farklılıklar olup olmadığını incelemeye yönelik genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2005, 79).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Kayseri ili Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde bulunan resmi ilköğretim okullarının 6, 7 ve 8 sınıflarına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, 2010–2011 öğretim yılında Kayseri ili Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde Melikgazi, Kocasinan, Talas, Hacılar ve İncesu ilçelerinde bulunan 16 resmi ilköğretim okulunun ikinci kademesindeki tam aileye sahip 217 (%50,3), boşanmış aileye sahip 214 (%49,7) olmak üzere toplam 431 (%100) öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Problem Tarama Envanteri kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu 2 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümü, boşanmış ve tam aileye sahip bütün öğrenciler, 2.bölümü ise sadece boşanmış aileye sahip öğrenciler işaretlemektedir. 1. bölümde öğrencilerin, cinsiyet, sınıf düzeyi, ağırlıklı not ortalaması, ailesinin evlilik birliğinin devam edip etmediği gibi bağımsız değişkenler hakkında bilgileri elde edilmiştir. Envanterin 2. bölümünde, boşanmış aileye sahip öğrencilerin, anne veya babasından hangisi ile birlikte kaldığı, boşanmadan sonra geçen süre, üvey ebeveyn durumu, birlikte kalmadığı ebeveyn ile görüşme sıklığı hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Problem Tarama Envanterinde, sağlık, okul ortamı, meslek-gelecek, aile, toplumsal ilişkiler ve kişilik özellikleri başlıkları altında maddeler bulunmaktadır. Öğrenciler, 6 başlık altında 164 maddenin bulunduğu Problem Tarama Envanterinde, problemi olduğunu düşündüğü maddeleri işaretleyebilmektedir.

Problem Tarama Envanteri, Amerika’da, Bilimsel Araştırma Merkezi (Science Research Associates) tarafından geliştirilen “SRA Gençlik Envanteri (1953)” ve “Mooney Problem İşaretleme Listesi (1950)”nin çeşitli okul ve yaş düzeyleri için geliştirdiği envanterlerden, ya çeviri ya da adapte edilerek hazırlanmıştır. Problem Tarama Envanterinin Türkiye’de kullanılmasında Baymur (1961) ve Kepçeoğlu (1969)’nun bu anlamda katkıları büyük olmuştur. Problem Tarama Envanterinin Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan çalışmalarda güvenilirliği .75-.85 arasında değişmektedir. Problem Tarama Envanterinin güvenilirliği üzerine Türkiye’de TÜBİTAK Bursiyerleri üzerinde yapılan çalışmada (Özguven, 1978;301-304), envanterin güvenilirliğinin (Cronbach alfa katsayısı) .90 olduğu ortaya konmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma, var olan durumun saptanmasına yönelik olduğu için verilerin çözümü ve yorumlanması betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Tüm veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 programı kullanılarak araştırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistiksel işlemler bu program kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Kişisel bilgi formu ile öğrencilerin okul başarı puanları, araştırmanın bağımsız değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının tespiti amacıyla, bağımsız gruplar için t-testi ve tek yönlü ANOVA testleri uygulanmıştır. ANOVA testi sonucunda anlamlılık değeri $p < .05$ olan durumlarda, farkın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi kullanılmıştır.

Problem tarama envanteri ile öğrencilerin, sağlık, okul ortamı, aile, meslek, toplumsal ilişkiler ve kişilik özellikleri ile ilgili araştırmanın bağımlı değişkenlerinden olan problem maddelerine verdikleri cevaplar, ailesinin boşanma durumuna göre yüzdeleri hesaplanmış, ki-kare testi uygulanarak her bir madde için verilen cevapların ailenin boşanma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı ortaya konulmuştur.

Bulgular

Örnekleme Tanıtıcı Bulgular

Kişisel Bilgi Formunun 1. bölümünü, araştırmaya dahil edilen öğrencilerin hepsi işaretlemiştir. Bu bölümde elde edinilen bulgular Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5

Örnekleme tanıtıcı frekans ve yüzde değerleri

	Tam Aile		Boşanmış Aile		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Cinsiyet						
Kız	100	46,1	120	56,1	220	51,0
Erkek	117	53,9	94	43,9	211	49,0
Sınıf Düzeyi						
6. Sınıf	80	36,9	80	37,4	160	37,1
7. Sınıf	63	29,0	72	33,6	135	31,3
8. Sınıf	74	34,1	62	29,0	136	31,6
Toplam	217	100	214	100	431	100

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin 220’sinin (%51) kız, 211’inin (%49) erkek öğrenci olduğu, tam aileye sahip 217 öğrencinin 100’ünün (46,1) kız, 117’sinin (%53,9) erkek öğrenci olduğu, boşanmış aileye sahip 214 öğrencinin, 120’sinin (%56,1) kız, 94’ünün (%43,9) erkek öğrenci olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen 431 öğrencinin, 160’ı (%37,1) 6. sınıf, 135’i (%31,3) 7. sınıf, 136’sı (%31,6) 8. sınıf öğrencisidir.

*İlköğretim İkinci Kademedeki Boşanmış ve Tam Aileye Sahip Öğrencilerin
Okul Başarıları ve Okulda Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi*

Kişisel bilgi formunun ikinci bölümünü sadece boşanmış aileye sahip öğrenciler işaretlemiştir. Elde edilen bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6
Boşanmış aileye sahip öğrencileri tanıttıcı frekans ve yüzde değerleri

	<i>f</i>	<i>%</i>
<i>Kiminle kalır?</i>		
<i>Anne yanında kalan</i>	152	71,0
<i>Baba yanında kalan</i>	62	29,0
<i>Toplam</i>	214	100
<i>Boşanmadan sonra geçen süre</i>		
<i>0-1 Yıl</i>	42	19,6
<i>1-3 Yıl</i>	29	13,6
<i>3-5 Yıl</i>	37	17,3
<i>5 Yıl ve üzeri</i>	106	49,5
<i>Toplam</i>	214	100
<i>Görüşme sıklığı</i>		
<i>Haftada bir görüşüyoruz</i>	45	21,0
<i>İki haftada bir görüşüyoruz</i>	26	12,1
<i>Ayda bir görüşüyoruz</i>	31	14,6
<i>Senede birkaç gün görüşüyoruz.</i>	48	22,4
<i>Hiç görüşmüyoruz.</i>	64	29,9
<i>Toplam</i>	214	100
<i>Üvey Ebeveyn Durumu</i>		
<i>Üvey ebeveyn ile kalır</i>	48	22,4
<i>Öz anne veya babası ile kalır</i>	166	77,6
<i>Toplam</i>	214	100

Tablo 6 incelendiğinde, boşanmış aileye sahip 214 öğrencinin, 152'sinin (%71,0) anneleri yanında, 62'sinin (%29,0) babaları yanında kaldığı görülmektedir. Boşanmadan sonra geçen süreye bakıldığında, öğrencilerin anne ve babalarının, 42'sinin (%19,6) 0-1 Yıl önce, 29'unun (%13,6) 1-3 Yıl önce, 37'sinin (%17,3) 3-5 Yıl önce, 106'sının (%49,5) 5 Yılden uzun bir süre önce boşandığı, boşanmadan sonra öğrencilerin 45'inin (21,0) haftada bir, 26'sının (%12,1) iki haftada bir, 31'inin (%14,6) ayda

bir, 48'inin (%22,4) senede Birkaç gün yanında olmadıkları anne veya babaları ile görüştükleri, öğrencilerin 64'ünün (%29,9) ise hiç görüşmediği, öğrencilerin 166'sının (%77,6) boşanmadan sonra öz anne veya babaları yanında kaldığı, 48'inin (%22,4) birlikte kaldığı anne veya babasının ikinci bir evlilik yaptığı ve birlikte kaldıkları görülmektedir.

Öğrencilerin Okul Başarıları ile İlgili Bulgular

- a) Öğrencilerin okul başarıları cinsiyet grupları arasında ve genelde, aile yapısı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 3.3'de görüldüğü üzere, anne ve babası boşanmış erkek öğrenciler ile anne ve babası boşanmamış erkek öğrencilerin okul başarıları arasında, anne babası boşanmayan erkek öğrenciler lehine anlamlı farklılık ($t_{(209)}=2,581$; $p<.05$) görülmektedir. Aynı şekilde, anne ve babası boşanmış kız öğrenciler ile anne ve babası boşanmamış kız öğrencilerin okul başarıları arasında da, anne babası boşanmayan kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık ($t_{(218)}=2,363$; $p<.05$) saptanmıştır. Öğrencilerin cinsiyetine bakılmaksızın, tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının, boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($t_{(429)}=3,332$; $p<.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 7

Okul başarısının cinsiyet ve aile yapısı değişkenlerine göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi sonucu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Aile Yapısı</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Erkek</i>	Tam Aile	117	3,65	1,177	209	2,581*	,011
	Boşanmış Aile	94	3,24	1,074			
<i>Kız</i>	Tam Aile	100	3,82	1,077	218	2,363*	,019
	Boşanmış Aile	120	3,46	1,173			
<i>Toplam</i>	Tam Aile	217	3,73	1,132	429	3,332*	,001
	Boşanmış Aile	214	3,36	1,133			

* $p<.05$

- b) Aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerin okul başarıları aile yapısına (tam veya boşanmış aile) göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 7 incelendiğinde; 6. sınıf düzeyindeki, tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının, boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarından anlamlı düzeyde ($t_{(158)}=2,322$; $p<.05$) yüksek olduğu, aynı şekilde 7. sınıf düzeyindeki, tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının da boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başa-

rılarından anlamlı düzeyde ($t_{(133)}=2,335$; $p<.05$) yüksek olduğu tespit edilmiş, ancak 8. sınıf düzeyindeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($t_{(134)}=.983$; $p>.05$) görülmüştür.

Tablo 8

Aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerin okul başarılarının aile yapısına göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi sonucu

<i>Sınıf Düzeyi</i>	<i>Aile Yapısı</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
6. Sınıf	Tam Aile	80	3,74	1,177	158	2,322*	,021
	Boşanmış Aile	80	3,30	1,205			
7. Sınıf	Tam Aile	63	3,83	1,199	133	2,335*	,021
	Boşanmış Aile	72	3,35	1,177			
8. Sınıf	Tam Aile	74	3,64	1,028	134	,983	,337
	Boşanmış Aile	62	3,47	,987			

* $p<.05$

- c) Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarıları, cinsiyet grupları arasında ve genelde, boşanmadan sonra kiminle kaldığı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 8’de görüldüğü üzere, erkek ($t_{(92)}=.322$; $p>.05$) ve kız ($t_{(118)}=.037$; $p>.05$) öğrenciler için boşanmadan sonra anne ya da babasından hangisi ile kaldığına göre okul başarılarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($t_{(212)}=.345$; $p>.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 9

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının cinsiyet ve kiminle kaldığı değişkenlerine göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi sonucu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Kimin Yanında Kalır</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Erkek	Anne ile Kalır	63	3,27	1,050	92	,322	,748
	Baba ile Kalır	31	3,19	1,138			
Kız	Anne ile Kalır	89	3,46	1,197	118	,037	,971
	Baba ile Kalır	31	3,45	1,120			
Toplam	Anne ile Kalır	152	3,38	1,139	212	,345	,731
	Baba ile Kalır	62	3,32	1,128			

- d) Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarıları, cinsiyet grupları arasında ve genelde, üvey ebeveyn durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 10'daki bulgular incelendiğinde; öğrencinin cinsiyetine göre bakıldığında annesi yanında kalan kız öğrencilerin üvey babası olması durumunda okul başarılarının anlamlı şekilde farklılaşarak ($t_{(87)} = -2,899$; $p < .05$) azaldığı, genel olarak öğrencinin cinsiyetine bakılmaksızın, boşanmadan sonra üvey ebeveyn ile yaşayan öğrencilerin okul başarılarının, üvey ebeveyn ile yaşamayan öğrencilerin okul başarılarından anlamlı düzeyde düşük olduğu ($t_{(212)} = -2,714$; $p < .05$) görülmektedir.

Tablo 10

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının üvey ebeveyn durumu değişkenine göre farklılaşma durumuna ilişkin t testi sonucu

Cinsiyet	Kiminle Kalır	Üvey Ebeveyn	N	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Erkek	Anne ile kalır	Üvey baba var	9	3,00	1,225	61	-,830	,410
		Üvey baba yok	54	3,31	1,025			
	Baba ile kalır	Üvey anne var	10	3,10	1,101	29	-,311	,758
		Üvey anne yok	21	3,24	1,179			
Kız	Anne ile kalır	Üvey baba var	14	2,64	1,082	87	-2,899*	,005
		Üvey baba yok	75	3,61	1,161			
	Baba ile kalır	Üvey anne var	15	3,20	1,320	29	-1,220	,232
		Üvey anne yok	16	3,69	,873			
Toplam	Üvey ebeveyn var	48	2,98	1,176	212	-2,714*	,007	
	Üvey ebeveyn yok	166	3,48	1,099				

* $p < .05$

- e) Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarıları, cinsiyet grupları arasında ve genelde, boşanmadan sonra geçen süre değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 11 incelendiğinde, boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarı puanları ortalamaları arasında, cinsiyet grupları arasında ve toplamda, boşanmadan sonra geçen süre değişkenine göre anlamlı farklılık ($F_{(3-213)} = ,807$; $p > .05$) olmadığı görülmektedir.

Tablo 11

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının boşanmadan sonra geçen süre değişkenine göre farklılaşma durumuna ilişkin Varyans (ANOVA) analizi sonucu

Cinsiyet	Geçen süre	KT	sd	KO	F	p
Erkek	Gruplar Arası	4,263	3	1,421	1,240	,300
	Grup İçi	103,110	90	1,146		
	Toplam	107,372	93			
Kız	Gruplar Arası	1.054	3	,351	,250	,861
	Grup İçi	162,738	116	1,403		
	Toplam	163,792	119			
Toplam	Gruplar Arası	3,119	3	1,040	,807	,491
	Grup İçi	270,451	210	1,288		
	Toplam	273,570	213			

- f) Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarıları, cinsiyet grupları arasında ve genelde, görüşme sıklığı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 12 incelendiğinde, boşanmış aileye sahip erkek öğrencilerin okul başarı puanları ortalamaları arasında, yanında olmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına göre anlamlı farklılık ($F_{(4-93)}=2,560$; $p<.05$) olduğu görülmektedir. Gruplar arasındaki farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testine ait bulgular Tablo 13'de verilmiştir.

Boşanmış aileye sahip kız öğrencilerin okul başarı puanları ortalamaları arasında, yanında olmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına göre anlamlı farklılık ($F_{(4-119)}=.890$; $p>.05$) olmadığı, aynı şekilde cinsiyetlere bakılmaksızın boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık ($F_{(4-213)}=.819$; $p>.05$) olmadığı görülmektedir.

Tablo 12

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının görüşme sıklığı değişkenine göre farklılaşma durumuna ilişkin Varyans (ANOVA) analizi sonucu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Görüşme Sıklığı</i>	<i>KT</i>	<i>sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Erkek</i>	Gruplar Arası	11,078	4	2,769	2,560*	,044
	Grup İçi	96,295	89	1,082		
	Toplam	107,37	93			
<i>Kız</i>	Gruplar Arası	4,919	4	1,230	,890	,472
	Grup İçi	158,872	115	1,381		
	Toplam	163,792	119			
<i>Toplam</i>	Gruplar Arası	4,221	4	1,055	,819	,514
	Grup İçi	269,349	209	1,289		
	Toplam	273,570	213			

* $p < .05$

Tablo 13'deki bulgulara göre, yanında olmadığı ebeveyni ile haftada bir görüşen erkek öğrencilerin okul başarı puanları ortalamasının, hiç görüşmeyen erkek öğrencilerin okul başarı puan ortalamasından anlamlı düzeyde ($p < .05$) yüksek olduğu, diğer gruplar arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı ancak görüşme sıklığı arttıkça öğrencinin okul başarı puanının anlamlı düzeyde olmasa da bir artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 13

Boşanmış aileye sahip erkek öğrencilerin okul başarılarının görüşme sıklığı değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin TUKEY testi sonucu

<i>Cinsiyet</i>	<i>Görüşme Sıklığı (I)</i>	<i>Görüşme Sıklığı (J)</i>	<i>Ortalamalar Farkı (I-J)</i>	<i>p</i>
<i>Erkek</i>	Haftada bir görüşüyoruz	İki haftada bir görüşüyoruz	,320	,923
		Ayda bir görüşüyoruz	,520	,546
		Senede bir görüşüyoruz	,584	,315
		Hiç görüşmüyoruz.	,947*	,020
	İki haftada bir görüşüyoruz	Ayda bir görüşüyoruz	,200	,990
		Senede bir görüşüyoruz	,264	,963
		Hiç görüşmüyoruz.	,627	,513
	Ayda bir görüşüyoruz	Senede bir görüşüyoruz	,064	,992
		Hiç görüşmüyoruz	,427	,736
	Senede bir görüşüyoruz	Hiç görüşmüyoruz	,364	,774

* $p < .05$

Öğrencilerin Problemlerine İlişkin Bulgular

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin, tam aileye sahip öğrencilere göre, sağlıkla ilgili maddelerin %10, okul ortamı ile ilgili maddelerin %17, aile ile ilgili maddelerin %18, meslek-gelecek ile ilgili maddelerin %14, toplumsal ilişkiler ile ilgili maddelerin %13 ve kişilik özellikleri ile ilgili maddelerin %40'ında daha fazla problem yaşadıklarını belirttikleri ortaya konmuştur. Sadece 1 madde de tam aileye sahip öğrenciler, boşanmış aileye sahip öğrencilere göre daha fazla problem yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu problem durumu, okul ortamı ile ilgili olup, *Bir günde birkaç sınava giriyoruz* maddesidir.

Tablo 14 incelendiğinde, boşanmış aileye sahip öğrencilerin ekonomik olarak sıkıntı içinde olduklarını hissettikleri (evimizin eşyaları iyi olmadığı için arkadaşlarını eve getiremiyorum, fakirlik benim üzüyor), bir an önce hayata atılarak ekonomik sıkıntılarına çözüm bulma çabası içinde oldukları (okurken para kazanabileceğim bir işe ihtiyacım var, kısa bir zamanda mesleğe atılmak istiyorum), sosyal uyumda daha fazla problem yaşadıkları (topluluk içinde nasıl hareket edeceğimi bilemiyorum, herkes benim geçimsiz biri olduğunu düşünüyor, toplulukta herkesin benimle ilgilenmesini istiyorum), belirgin bir sağlık problemi yaşamadıkları ancak sağlıklarının bozuk oluşundan kaygılandıkları, okul ortamında tam aileden gelen öğrencilerden daha fazla derslerin ağır olduğunu düşündükleri, başaramamaktan kaygılandıkları, Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerini başaramadıklarını ifade ettikleri, okulda verilen cezalardan daha fazla korktukları, ailelerini daha fazla anlayışsız buldukları, aile içinde sevilmediklerini hissettikleri, evde istedikleri huzuru bulamadıklarını belirttikleri görülmektedir. Boşanmış aileden gelen çocukların, kaygı, depresyon ve benlik algıları ile ilgili içe dönük kişilik özelliklerinde diğer problem alanlarına göre daha fazla oranda (%40) problem yaşadıklarını belirttikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 14

Aile yapısına göre problem durumlarına verilen cevapların yüzde ve Ki-Kare değerleri

<i>Problem Alanı</i>	<i>Problem Durumu</i>	<i>İşaretlenme Oranı</i>		<i>Ki-Kare (X²)</i>	<i>P</i>
		<i>Tam Aile (%)</i>	<i>Boşanmış Aile (%)</i>		
<i>Sağlık</i>	Sağlığımın bozuk oluşundan endişeliyim.	4	10	7,234	.007
	Saçlarım dökülüyor.	9	17	5,513	.019
<i>Okul Ortamı</i>	Derslere çok çalıştığım halde başaramıyorum.	29	39	5,008	.025
	Bazı dersleri başaramayacağımdan kaygılanıyorum.	56	70	8,295	.004
	Ders konuları çok ağır.	17	27	6,426	.011
	Okulda verilen cezalardan korkuyorum.	23	33	4,970	.026
	Türkçeyi başaramıyorum.	8	17	8,071	.004
	Sosyal bilgileri başaramıyorum.	11	20	7,319	.007
	Bir günde birkaç sınava giriyoruz	21	12	6,340	.012
<i>Aile</i>	Aile içerisinde sevilmediğimi hissediyorum.	13	22	6,152	.013
	Ailemi fazla anlayışsız buluyorum.	8	17	7,149	.007
	Evde istediğim huzuru bulamıyorum.	12	21	5,708	.017
	Evimizin eşyaları iyi olmadığı için arkadaşlarımı eve getiremiyorum.	2	6	4,271	.044
<i>Meslek - Gelecek</i>	Okurken para kazanabileceğim bir işe ihtiyacım var.	4	9	5,681	.017
	Kısa zamanda bir mesleğe atılmak istiyorum.	9	16	4,932	.026

*İlköğretim İkinci Kademedeki Boşanmış ve Tam Aileye Sahip Öğrencilerin
Okul Başarıları ve Okulda Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi*

<i>Problem Alanı</i>	<i>Problem Durumu</i>	<i>İşaretlenme Oranı</i>		<i>Ki-Kare (X²)</i>	<i>p</i>
		<i>Tam Aile (%)</i>	<i>Boşanmış Aile (%)</i>		
<i>Toplumsal İlişkiler</i>	Topluluk içinde nasıl hareket edeceğimi bilemiyorum.	4	11	8,048	.005
	Herkes benim geçimsiz biri olduğumu düşünüyor.	7	17	7,438	.006
	Toplulukta herkesin benimle ilgilenmesini istiyorum.	9	17	5,513	.019
<i>Kişilik Özellikleri</i>	Kendimi yalnız hissediyorum.	21	31	5,712	.016
	Giriştiğim işlerde başarısızlığa uğruyorum.	6	14	6,047	.014
	İçe kapanık, sıklılgan ve utangacıım.	17	26	4,082	.028
	Her şeye çok üzülüyorum.	23	39	12,425	.000
	İnsanları sevmiyorum.	5	11	4,781	.029
	Artık yaşamaktan hoşlanmıyorum.	13	23	6,733	.009
	Alınanım.	22	32	5,107	.024
	Kimseye açılmak istemiyorum.	11	23	10,731	.001
	Kendimden nefret ediyorum.	7	14	5,181	.023
	Kimse beni sevmiyor, onun için ölmek istiyorum.	7	14	4,398	.036
	Kimsesiz kalmaktan korkuyorum.	15	23	4,611	.032
	Sınıfta kalmaktan korkuyorum.	13	27	13,601	.000
	Çok şık giyinmek istiyorum.	16	27	8,391	.005
	Fakirlik beni üzüyor.	4	9	4,639	.031
	Yeteri kadar zeki değilim.	17	27	5,804	.026

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre, boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının, tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarından anlamlı düzeyde ($p < .05$) düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Literatüre bakıldığında, yapılan araştırmalarda da (Sun, Li, 2009; McLanahan ve Astone, 1991; Potter, 2010; Ham, 2004; Roizblatt, Rivera ve Fachs, 1997; Martin, 1991; Garasky, 1995; Schuster, 2005; Coward, 2001; Bertram, 2005) boşanmanın çocukların okuldaki uyum ve başarı düzeylerini olumsuz etkilediğini ortaya koyarken, bazı araştırmalarda (Mena, 2007; Winkle, 2010) ise boşanmanın okul başarısı üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı ortaya koymuştur. Türkiye’de parçalanmış aile çocukları üzerinde yaptıkları araştırmalarda, ailenin parçalanması ile öğrencilerin okul başarılarının düştüğü ortaya konmuştur (Şentürk, 2006; Aslıhan, 1998). Bununla birlikte, boşanmanın çocukların okul başarısı üzerine etkisinin incelendiği araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Kaya vd. (2009) ve Altunkaya (2010), boşanmanın çocukların okul başarılarını düşürdüğünü sonucuna varırken, Esen (2010), boşanmış aile çocukları ile tam aileye sahip çocukların Seviye Belirleme Sınavından aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlı olmadığı belirtmiştir. Karakuş (2003) ise yine ilköğretim öğrenciler ile yaptığı araştırmasında, boşanmış aileden gelen çocukların, tam aileden gelen çocuklara göre okulda daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır.

Aynı sınıf düzeyindeki tam ve boşanmış aileye sahip öğrenciler arasında, 6. ve 7. sınıfa devam eden boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının, tam aileye sahip öğrencilerin lehine anlamlı şekilde farklılaştığı, ancak 8. sınıf düzeyindeki öğrenciler arasında, aile yapısı değişkenine göre okul başarı puanları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Literatüre bakıldığında, çocuğun sınıf düzeyi ve yaş grubuna göre boşanmış ve tam aileye sahip çocukların okul başarıları arasındaki karşılaştırmalarda farklı sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Czarnecki (1995), 2.-8. sınıf öğrenciler, Esen (2010), 6.-7.-8. sınıf öğrenciler, Karakuş 3.-7. sınıf öğrenciler, Juersivich (1991), 6. sınıf öğrenciler arasında yaptığı çalışmalarda, boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının sınıf düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Roizblatt, Rivera ve Fachs (1997) ve Martin (1991), 6. sınıf düzeyindeki boşanmış aileye sahip öğrencilerin, tam aileye sahip öğrencilere göre okul başarılarının daha düşük olduğunu, Downey (1995) ise aynı durumun 8. sınıf öğrenciler arasında da ortaya çıktığını belirtmişlerdir. 6. ve 7. sınıf öğrencilerin, 8. sınıf öğrencilere göre, aileleri ile olan ilişkilerinin ve aile yapılarının daha önemli olduğu, 8. sınıf düzeyindeki öğrencilerin boşanmanın duygusal güçlükleri ile daha kolay baş edebildikleri, özellikle arkadaş grubundan daha fazla sosyal destek aldıkları, öğrencilerin bu yaş grubunda algıladıkları sosyal desteğin, çocukların psikolojik uyumlarını ve okul başarılarını arttırdığı düşünülebilir (Arslan, 2008).

Boşanmadan sonra öğrencinin kimin yanında kaldığının, çocuğun okul başarısı üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak, boşanmış aileye sahip öğrencilerin, boşanmadan sonra birlikte kaldığı ebeveynin evlenme durumunun, çocuğun okul başarısını olumsuz etkilediği, üvey ebeveyni olan boşanmış aile çocuklarının okul başarılarının, boşanmadan sonra öz anne veya babası ile kalan öğrencilerin okul başarılarından daha düşük olduğu, cinsiyete göre bakıldığında, boşanmadan sonra annesi yanında kalan ve annesi ikinci bir evlilik yapan kız öğrencilerin, okul başarılarının daha belirgin şekilde düştüğü görülmüştür. Literatüre bakıldığında, Downey (1995), çocukların okul başarılarının, boşanmadan sonra öz annesi ile kalandan, öz babası ve üvey annesi ile kalan öğrencilere doğru azaldığını belirtmiştir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmalarda, boşanmadan sonra annesi ile kalan çocukların okul başarılarının daha yüksek olduğu (Karakuş, 2003), cinsiyete göre bakıldığında babaları yanında kalan kız çocukların daha başarılı olduğu (Lee, Kushner ve Cho, 2007), boşanmadan sonra öz babası ile kalan çocukların okul başarılarının daha düşük olduğu (Ulveseter, Breivik ve Thuen, 2010), birlikte kaldığı ebeveyni yeni bir evlilik yapan çocukların okul başarılarının düştüğü (Schuster, 2009; Coward, 2001; Jeynes, 1999;2000;2002) belirtilmiştir. Yeniden evliliğin çocukların okul başarısını arttırdığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Shriner, Mullis ve Shriner, 2010; McLanahan ve Astone, 1991). Boşanmadan sonra çocukların kiminle kaldığı ve yeniden evlenme değişkenlerine göre çocukların okul başarılarının farklılaşmasına ilişkin yapılan araştırmalarda, boşanma ve yeniden evlenme durumlarında çocuğa sunulan ekonomik imkanların değişip değişmediği ve üvey ebeveyni ile birlikte yaşamaya başladığı süre üzerinde durulmuştur (Jeynes, 1999). Tillman (2007), ailenin gelir ve eğitim düzeyi kontrol altına alındığında, boşanmadan sonra yeni bir evliliğin ve çocuğun üvey ebeveyn ile birlikte yaşamaya başlamasının okul başarısı üzerine etkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Yapılan araştırmadan elde edilen bulguların, genel olarak literatüre benzer olduğu, yeniden evlenmenin çocukların okul başarısını düşürdüğü ancak sosyo-ekonomik değişkenler kontrol altına alındığında, yeniden evlenmenin çocukların okul başarısı üzerine etkisinin azalacağı veya ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır. Özellikle, kızların üvey ebeveyn ile yaşamaya başlaması halinde erkek çocuklara göre kaygı ve depresyon düzeylerinin arttığı (Czarnecki, 1995), bunda toplumun üvey baba ve çocuk durumuna sergilediği ön yargının da etkili olduğu, bu tip toplumsal önyargı ve etiketlenmelerin de çocukları olumsuz etkilediği bilinmektedir (Lansford, 2009; Xu, Zhang ve Xia, 2007).

Boşanmış aileden gelen çocukların okul başarılarının, boşanmadan sonra geçen süre değişkenine göre farklılaşmadığı ortaya konmuştur. Boşanmadan sonra geçen sürenin, boşanmanın çocuk üzerine etkisi üzerine yapılan araştırmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Bunda, boşanmanın kesin bir tarih olup aslında çocuğun boşanmadan bu tarihten önce yaşamaya başlamasının ve her boşanmanın kendine özgü olmasından kaynaklanmaktadır (Czarnecki, 1995; Akyüz, 1978). Wadsby ve Sve-

din (1996), Mena (2007), Winkle (2010), Karakuş (2003), yaptıkları araştırmalarda boşanmadan sonra geçen sürenin çocukların akademik başarılarını etkilemediğini ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen bulgunun, literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Boşanmış aileye sahip öğrencilerin okul başarılarının, yanında kalmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına bağlı olarak sadece erkek çocukların okul başarıları üzerinde anlamlı bir etki oluşturduğu, yanında kalmadığı ebeveyni ile haftada bir gün düzenli görüşen erkek öğrencilerin okul başarılarının, hiç görüşmeyen erkek öğrencilerin okul başarılarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Boşanma sonrasında, uzun dönem içinde babası ile daha sık görüşen çocukların içe ve dışa yönelik problemlerinde azalma meydana geldiği, görüşme sıklığı arttıkça çocuklardaki kaygı (Aral ve Başar, 1998) ve depresyon düzeylerinin (Karakuş, 2003) azaldığı, babanın boşanmadan sonra çocuğun okul hayatına katılımının artmasının erkek çocukların dışa dönük problemlerinde bir azalma meydana getirdiği belirtilmiştir. Görüşme sıklığının, okul başarılarına etkisi üzerine Türkiye’de yapılan bir başka araştırmada (Karakuş, 2003), yanında bulunmayan ebeveyni ile iki haftada bir düzenli görüşen ilköğretim öğrencilerinin okul başarılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anneleri ile kalan erkek çocukların, hemcinsleri olan babalarından uzak kalmalarının, erkek rol modelinden mahrum kalmalarına sebep olduğu, bu durumun erkek çocuklarının psikososyal ve duygusal gelişimlerini kızlara göre daha olumsuz etkilediği, erkek çocukların babaları ile boşanmadan sonra daha sık görüşmelerinin, onların boşanmaya uyumları ile birlikte okul başarılarını da olumlu etkilediği düşünülmektedir.

Öğrencilerin, aile yapılarına göre problem durumlarının farklılaşmasında bakıldığında, bir problem durumu (Bir günde birkaç sınava giriyoruz) hariç boşanmış aileye sahip öğrencilerin, tam aileye sahip öğrencilere göre özellikle içe dönük, kişilik özellikleri ile ilgili daha fazla problem yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Literatüre bakıldığında, boşanmış aileden gelen çocukların tam aileden gelen çocuklara göre depresyon düzeylerinin yüksek olduğu (Dong, 2002; Aral, Gürsoy ve Dizman, 2006; Aslıhan, 1998), okulda daha fazla problem davranışlar sergiledikleri (Mena, 2007; Featherstone ve Cundick, 1992; Storksen, Roysamb ve Moum, 2005), okula daha az bağımlı oldukları ve motivasyonlarının düşük olduğu (Bertram, 2005), sınıf içinde dengesiz, huzursuz ve uyumsuz davranışları daha sık sergiledikleri (Altunkaya, 2010), iş bulamamaktan korktukları, okulu sıkıcı buldukları ve okulda mutsuz oldukları, sağlıklarıyla ilgili endişeli oldukları (Francis ve Evans, 1997), daha fazla kaygılı ve benlik algılarının düşük olduğu (Öztürk ve Serin, 2007, Cebeci, 2009), kendilerini daha fazla yalnız hissettikleri (Pancar, 2009), benlik saygılarının düşük olduğu, depresif ve sadist tutum ve davranışlar sergiledikleri, madde kullanımının daha sık görüldüğü, erken yaşta iş hayatına katıldıkları (Şentürk, 2006), yaşam doyum düzeylerinin düşük olduğu (Dingiltepe, 2009), öfke düzeylerinin yüksek olduğu (Fiyakalı, 2008), atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti düzeylerinin düşük olduğu (Biçer, 2009) belirtilmiştir.

Amato ve Keith (1991), 1990 yılından önceki yaklaşık 30 senelik süreçte, 13 000 boşanmış aileye sahip çocuğun dahil edildiği 92 farklı çalışmanın meta analizini yaptıkları çalışmaları sonucunda, boşanmış aile çocuklarının psikolojik – sosyal uyum düzeyleri ile okul başarılarının boşanmadan olumsuz etkilendiğini, uyum ve akademik başarı düzeylerinin, tam aileye sahip çocukların uyum ve başarı düzeylerinden anlamlı düzeyde düşük olduğu ortaya konmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, boşanmış aileye sahip ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin, özellikle içe dönük problemleri tam aileye sahip akranlarına göre daha fazla yaşadıkları, okul başarılarının daha düşük olduğu ortaya konmuş, araştırma sonuçlarının literatür ile benzer olduğu görülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Boşanmış aileye sahip çocukların, uyum sorunlarını azaltmak, sosyal becerilerini geliştirmek için okul rehberlik servislerince, grup rehberliği çalışmaları yapılmasının, rehberlik öğretmenlerinin ve sınıf şube öğretmenlerinin bu konularda eğitim almalarının uygun olacağı düşünülmektedir. Boşanmadan sonra, sadece öğrencileri için değil aynı zamanda ebeveynlerine yönelik, ebeveyn odaklı grup rehberliği çalışmaları yapılarak, nitelikli ebeveyn tutumlarını geliştirmeye yönelik eğitimler verilmesi, broşür, doküman vs. hazırlanması yararlı olacaktır. Uzun vadede, evlilik kavramı, ailenin önemi ve aile hayatı ile ilgili gençlerin kulaktan dolma bilgiler yerine uygun eğitim programları çerçevesinde eğitilmelerinin, anne ve baba adaylarına çocuk gelişimi, eğitimi ve bakımı konusunda yapılan eğitim çalışmalarının yaygınlaştırılması etkili olabilir. Bundan sonra alanda yapılacak çalışmalara yönelik, boşanmış aileye sahip öğrencilerin problemleri hakkında farklı örneklem grupları üzerinde de araştırmalar yapılarak, problem alanların tam olarak belirlenmesi ve bu alanlarla ilgili rehberlik programlarının hazırlanmasının uygun olabilir. Boşanmanın çocuklardaki etkisi üzerine yapılacak boylamsal çalışmalar ile boşanma sürecinin ve sonrasında, çocuk üzerindeki etkisi hakkında daha sağlıklı ve net bilgiler elde edilebilecektir.

Kaynakça

- Amato, P.R. (2000). "The Consequences of Divorce for Adults and Children", *Journal of Divorce and Remarriage*, 52, 1269-1287.
- Amato P.R. (2001). Children of Dicorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith(1991) Meta-Analysis, *Journal of Family Psychology*, 15,355-370.
- Amato, P. R. ve B., Keith (1991). Parental Divorce and Well-Being of Children: A MetaAnalysis, *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Altunkaya, E. (2010). *Anne Babası Boşanmış İlköğretim Öğrencilerinin Okul-Aile ve Sosyal Ortamda Yaşadıkları Problemlere İlişkin Görüşler*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu.
- Aral, N., F., Gürsoy ve H. Dizman (2006). *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Olan Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi*, Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu El Kitabı, Antalya.
- Aral, N. ve F., Başar (1998). *Boşanmış Aileye Sahip Olan ve Olmayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1998.
- Arifoğlu, B.Ç.(2006). *Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı'nın Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemsireliği Programı, Doktora Tezi. Ankara.
- Arslan, S. (2008). *Ailenin İlköğretim II. Kademedeki Öğrencilerin Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Akyüz, E. (1978). "Boşanmanın Çocuklar Üzerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 1-6.
- Aslıhan, M.,N.(1998). *Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Baymur, F. (1961). "Lise ve Dengi Okullara Devam Eden Öğrencilerin Problemleri, Ankara:MEB, Talim ve Terbiye Dairesi.
- Bertram, A..N (2005). *The Relationship of Parent Involvement and Post-Divorce Adjustment to the Academic Achievement and Achievement Motivation of School-Aged Children*, Oklohama State University, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Bahar, H. (2009). *Sosyoloji*. Ankara:Karınca Yayınları. <http://books.google.com.tr/> (Erişim Tarihi:14.07.2010).
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010), Aile Yapısı Araştırması (2006), Ankara:Yayın No:146, 54-56.

- Biçer, E. (2009). *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Atılganlık ve Sosyal Yetkinlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Bilir, Ş. ve D., Dabanlı (1981). "Ailede Boşanma Vakaları Sonucu Çocukların Geliştirdikleri Tepkiler ve Etkisinin Araştırılması, Başbakanlık Araştırma Kurumu Yayınları", Aile Yazıları 3, Bilim Serisi Genel Yayın No:5/3.
- Budak, G. (1990). "Endüstrileşme Süreci İçinde Ailenin Yeri ve Önemi", I. Aile Şurası, Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara.
- Coward, W.T. (2001). *Family Structure and Its Effects on Academic Achievement*, Tennessee State University, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Education.
- Czarnecki, C.A. (1995). *Relationship of Age, Time Since Parental Separation and Remarriage with Academic Adjustment in Children*, Hostra University, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Çiftçi, A. (2009). "Türkiye'nin Nüfus Bilgileri Işığında Kazım Karabekir'in Aile ve Nüfus Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Bugünkü Durum", *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(19), 25-41.
- Dingiltepe, T. (2009). *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri ile Yaşam Kalite Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim* (2. Baskı). İstanbul:Sistem Yayıncılık.
- Dong, Q., Y. Wang ve T.H. Ollendick (2002). "Consequences of Divorce on Adjustment of Children in China", *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(1), 101-110.
- Downey, D.B. (1995). "Understanding Academic Achievement Among Children in Stepparents, The Role of Parental Resources, Sex of Stepparent and Sex of Child", *Social Forces*, 73(3), 875-894.
- Ermış, B.B. (2008). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri, Bir Sosyal Destek Kaynağı Olarak Aile, Ankara:Yayın No:137, 11-19.
- Esen, H. (2010). *Akyurt İlköğretim Okulunda Okuyan Parçalanmış ve Tam Ailelerden Gelen Öğrencilerin Aile İçi Durumları ve Okul Başarı Durumlarına İlişkin Görüşleri*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Featherstone, D.R. ve B.P., Cundick (1992). "Differences in School Behaviour and Achievement Between Children From Intact, Reconstituted and Single Parent Families", *Adolescence*, 27, 102-114.
- Fiyakalı, N.C. (2008). *Anne- Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Denizli.

- Francis, L.J. Ve T.E., Evans (1997). "The Relationship Between Marital Disruption and Adolescent Values:A Study Among 13-15 Years Old", *Journal of Divorce and Remarriage*, 26(3/4), 195-85.
- Garasky, S. (1995). " The Effecets of Familiy Structure on Educational Attainment: Do The Effecets Vary by Age of the Child?", *American Journal of Economics and Sociology*, 54(1), 89-101.
- Ham, B.D. (2004). "The Effecets of Divorce and Remarriage on the Academic Achievement of High School Seniors", *Journal of Divorce and Remarriage*, 42(1/2), 159-178.
- Jeynes, W.H. (1999). " Effecets of Remarriage Following Divorce on the Academic Achievement of Children", *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 385-393.
- Jeynes, W.,H. (2000). "A Longitudinal Analysis on the Effecets of Remarriage Following Divorce on the Academic Achievement of Adolescents", *Journal of Divorce and Remarriage*, 33(1/2), 131-148.
- Jeynes, W.,H. (2002). " Does Parental Involement Eliminate the Effecets of Parental Divorce on the Academic Achievement of Adolescents", *Journal of Divorce and Remarriage*, 37(1/2), 101-115.
- Juersivich, M. M.(1991). *An Investigation of Divorce and Academic Achievement with a Selected Group of Sixth-Grade Students*, The University of Akron, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy.
- Karakuş, S. (2003). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Karasar, N. (2005): *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (14. Baskı). Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, K. (2001). "Toplumsal Değişme ve Aile", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- Kaya, A., Z., B., Macit, A. ,Atlı ve K., Özalper . "Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuk ve Ewrgenlerin Benlik Saygısı, Sürekli Kaygı ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi", XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Bilimleri Kurultayı Bildirisi, İzmir, 2009.
- Lansford, J.E. (2009). "Parental Divorce and Children's Adjustment", *Association for Psychological Sciences*, 4(2), 140-152.
- Lee, S.M, J., Kushner, S.H., Cho (2007). "Effecets of Parent's Gender and Parental Involement on the Academic Achievement of Adolescents in Single Parent Families", *Sex Roles*, 56, 149-157.
- Martin, C.L. (1991). *The Effect of Divorce and Single Parenting on Academic Achievement in the Public Schools*, Kean College, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, New Jersey.
- McLanahan, S.S. ve N.M., Astone (1991). "Family Structure, Parental Practices and High School Completion", *American Sociological Review*, 56, 309-320.
- Mena, E. (2007). *The Effects of Divorce on Latino Children's School Parformance*, California State Universty, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Social Work.

- Özden, S. (2010). *Boşanma Sebepleri Bakımından Aile İçi Şiddet*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Özgülven, İ., E. (1998). *Psikolojik Testler* (2. Baskı), Ankara:PDREM Yayınları
- Özgülven, İ., E ve Diğerleri (1978). *Üniversite Okuyan Tübitak Bursiyerlerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler*, Tübitak Bilim Adamı Yetiştirme Grubu, E-32.
- Öztürk, S. (2006). *Anne-babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Danışmanlık Programı, Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Pancar, A.(2009). *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Pişken- Arabacı, G.(2008). *Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Potter, D. (2010). “Psychosocial Well-Being and the Relationship Between Divorce and Children’s Academic Achievement”, *Journal of Marriage and Family*, 72, 933-946.
- Reifman, A., L.C., Villa, J.A.,Amons (2001). “Children of Divorce in the 1990s:A Meta-Analysis, *Journal of Divorce and Remarriage*, 36(1), 27-36.
- Rodgers, K.B.ve H.A., Rose (2001). “Personal, Family and School Factors Related to Adolescent Academic Performance:A Comparison by Family Structure”, *Marriage and Family Review*, 33(4), 47-61.
- Roizblatt, A., S., Rivera ve T., Fuchs (1997). “Children of Divorce:Academic Outcome”, *Journal of Divorce and Remarriage*, 26(3), 51-56.
- Schuster, B.R. (2005). *From Infancy to Adolescence:A Longitudinal Analysis of the Impact of Divorce and Remarriage Transitions on Children’s Academic Achievement*, California State University, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Psychology.
- Serin, N.B. ve S., Öztürk(2007). “Anne-babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128
- Shriner, M., R.L., Mullis, B.M., Shriner (2010). “Variations in Family Structure and School-Age Children’s Academic Achievement: A Social and Resource Capital Perspective”, *Marriage and Family Review*, 46, 445-467.
- Storksen, I., E. Roysamb, T., Moum (2005). “ Adolescents with a Childhood Experience of Parental Divorce: A Longitudinal Study of Mental Health and Adjustment”, *Journal of Adolescence*, 28, 725-739.
- Sun, Y. ve Y., Li (2009). “Parental Divorce, Sibship Size, Family Resources and Children’s Academic Performance”, *Social Science Research*, 38, 622-634.

- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulamalı)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Malatya.
- Şirvanlı-Özen, D. (2005). "Impacts of Divorce on the Behaviour and Adjustment Problems, Parenting Styles and Attachment Styles of Children: Literature Review Including Turkish Studies", *Journal of Divorce and Remarriage*, 42(3/4), 127-151.
- Tillman, K.H. (2007). "Family Structure Pathways and Academic Disadvantage Among Adolescents in Stepfamilies", *Sociological Inquiry*, 77(3), 383-424.
- Türkarıslan, N. (2007). "Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları", *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 99-107.
- Ulveseter, G., K. Breivik ve F. Thuen (2010). "Health-Related Adjustment of Adolescents in Various Post Divorce Family Structure with Main Focus on Father Custody with and without a Stepmother", *Journal of Divorce and Remarriage*, 51, 379-395.
- Xu, A., J., Zhang ve Y.R., Xia (2007). "Impacts of Parents' Divorce on Chinese Children: A Model with Academic Performance as a Mediator", *Marriage and Family Review*, 42(3), 91-119.
- Wadsby, M., C. ve G., Svedin (1996). "Academic Achievement in Children of Divorce", *Journal of Psychology*, 34(4), 325-336.
- Winkle, L.V.(2010). *Do Age and the Time of Parental Divorce and Gender Impact Academic Performance Among High School Sophomores?*, Capella University, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy.
- Yörükoglu, A. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul:Özgür Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2006), İstatistik Göstergeler (1923-2005), Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.bilkent.edu.tr/~zaim/Yillikgostergeler.pdf> (Erişim Tarihi 04.05. 2011)
- <http://www.tuik.gov.tr/veriler/bosanmaistatistikleri/> "Bölgelere göre kaba boşanma hızları"(Erişim Tarihi:14.08.2010).
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.dotab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00012> "Avrupa Ülkeleri Kaba Boşanma Hızları" (Erişim Tarihi: 05.04.2011).